

ศึกษาวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของพระเสขะในเสขปฏิบัติปาฐกถา

An Analytical Study of Phrasakha Praictices

in the Sekhapatipada Sutta

¹พระใบฎิกานิวัฒน์ โชติปัญญา, ²พระครูสิริรัตนบัณฑิต

และ³พระมหาจิรวัดน์ กนตวณโณ

¹Prabaidekaniwat Chotipanyo, ²Phrakhru Sirirattanabandit

and ³Phramaha Chiravat Kantawanno

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author's Email: watjulasotorn@gmail.com

Received: May 9, 2023; **Revised:** August 26, 2023; **Accepted:** August 26, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของเสขปฏิบัติปาฐกถา 2) เพื่อศึกษาข้อปฏิบัติตามแนวของพระเสขะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 3) เพื่อวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของพระเสขะที่ปรากฏในเสขปฏิบัติปาฐกถา เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือและงานวิทยานิพนธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระสูตรนี้ เพื่อนำใช้ประกอบการอธิบายในงานวิจัยนี้ให้ชัดเจนเพียงพอ

ผลการวิจัยพบว่า 1) เสขปฏิบัติปาฐกถานี้ เป็นพระสูตรที่อยู่ในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปิณณาสก ที่มีย 5 วรรค และจัดอยู่ในวรรคที่ 1 คือ คหปติวรรค มี 10 สูตร เสขปฏิบัติปาฐกถาเป็นสูตรที่ 3 ของวรรคนี้ว่าด้วยข้อปฏิบัติของพระเสขะ ที่พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พระอานนท์เป็นผู้แสดงให้แก่พวกเจ้าศากยะ ที่หวังความเจริญและเป็นมงคลแก่ท้องพระโรงหลังใหม่ 2) ข้อปฏิบัติของตามแนวพระเสขะปรากฏในพระไตรปิฎกที่เป็นหลักสำคัญมีอยู่ 4 หมวด คือ 1. สีสัมปทา 2. อปัณณกปฏิบัติปา 3. สัทธรรม 7 ประการ 4. ฌาน 3) ข้อปฏิบัติของพระเสขะในปฏิบัติปาฐกถานี้ เรียกอีกอย่างว่า จรณะ 15 คือ ธรรมสำหรับประพฤติ พระเสขะคือ ผู้ที่ยังต้องศึกษาในไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางการศึกษาอีกแนวทางหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่ง จรณะ 15 หากประพฤติปฏิบัติได้ถึงพร้อมบริบูรณ์ ทำให้มรรคมียองค์ 8 เกิดขึ้นครบทุกองค์มรรค อันเป็นทางดำเนินสู่การบรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่เรียกว่า ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิบัติปา

เสขปฏิบัติปาฐกถานี้ เป็นพระสูตรที่บรรพชิตผู้หวังความเจริญในพระพุทธศาสนา พึงนำไปปฏิบัติให้ถึงพร้อมตั้งแต่ขั้นศีล ตามหลักการของจรณะ 15 เพื่อเจริญรอยตามพระอริยบุคคล แม้ยังมีได้ถึงขั้นโลกุตระ

เพียงแต่เป็นผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรค และผล ก็ถือได้ว่าเป็นผู้เข้าสู่กระแสพระนิพพานในกาลข้างหน้า แม้คฤหัสถ์หากเคร่งครัดในศีล 5 หรือศีล 8 ก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้ ตามนัยเดียวกันกับบรรพชิต หรือ เพียงแต่นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ก็จะได้แต่สิ่งที่เป็นมงคลและความเจริญแก่เราได้ในชาติปัจจุบัน

คำสำคัญ: ข้อปฏิบัติของพระเสขะ; พระเสขะ; ปฏิปทา; จรณะ

Abstract

This research article The objectives were to 1) study the structure and essence of the Sekha Patipada Sutta, 2) study the practices of Phrassekha as appeared in the Tipitaka, and 3) analyze the practices of Phrassekha as appeared in the Sekha Patipada Sutra. It is a documentary research. that the researcher has studied and researched from sources such as Tipitaka, commentaries, books and thesis work related to this sutra in order to be used to explain in this research clearly enough.

The results of the study found that 1) this Sekha Patipada Sutta It is a sutta contained in the Suttanta Piṭaka Majjhimanikaya Majjhimanapanasaka, which has 5 paragraphs and is classified in the first paragraph, which is the Gahapati Vagga, contains 10 suttas. that the Buddha commanded Ananda to show it to the Sakayas who hope for prosperity and auspiciousness for the new hall. 2) The practices of Phrassekha appear in the Tipitaka. Which is the main principle, there are 4 categories: 1. Silasampada 2. Apannaka Patipada 3. Seven Good Dhamma 4. Janas. 3) From the analysis, it was found that Phrassekha's practices in this Sutta It is also the fifteen Caranas , which is the Dharma for Behavior. Phrassekha is a person who still has to study in the Threefold Training, namely Morality, Concentration, and Wisdom, which can be regarded as another way of studying in Buddhism. On the other hand, fifteen Caranas, if the practice has reached completeness Causes the path to have the 8th person to occur in every aspect of the path. which is the path leading to the attainment of paths, results, nibbana, known as the middle path or middle path.

Sekha Patipada this formula It is a sutta that monks who hope for prosperity in Buddhism. should be practiced until ready from the precepts level according to the principles of fifteen Caranas to follow in the footsteps of the noble person even if it has not yet reached the level of worldly Just being a person who is situated in the Sotapatti Path, and as a result, can be regarded as a person who enters Nivana in the future. Even a layman, if strictly following the 5 precepts or the 8 precepts, can attain the path and fruit in the same sense as a monk. or just applied to daily life will only get what is auspicious and prosperous for us in the present life.

Keywords: practice of phrassekha; phrassekha; paṭipadā; Carana

บทนำ

พุทธศาสนิกชนยุคนี้จะรู้จักเพียงแต่การทำบุญขึ้นพื้นฐานที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ (1) ทาน (2) รักษาศีล (3) เจริญภาวนา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อแรกที่ยินยมนำมาปฏิบัติกัน โดยไม่รู้ไม่เข้าใจว่าการนำข้อ 2 และ 3 มาปฏิบัติมันมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจหรืออาจเป็นเพราะไม่ได้เข้าใจผู้รู้ที่จะคอยแนะนำอย่างถูกต้อง จึงมุ่งหวังกันเพียงแต่การทำบุญเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการดับทุกข์ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตน ชีวิตจึงไปไม่ถึงไหนพัฒนาจิตใจได้นิดหน่อย ซึ่งแท้จริงแล้วศาสนาพุทธเราเป็นศาสนาเชิงประจักษ์ คือ ต้องลงมือปฏิบัติด้วยจึงจะเห็นผล ที่กล่าวว่ารู้ได้เฉพาะตน

ธรรมคำสั่งสอนของพระองค์มีได้มุ่งเน้นเพียงพระหรือภิกษุเท่านั้น แม้คฤหัสถ์ที่เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไปก็สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ อย่างเช่น ข้อปฏิบัติของพระอริยบุคคลในเสขปฏิบัติปาฐุตร ที่น่าจะสามารถนำไปปฏิบัติได้โดยไม่ลำบากนัก เพราะมีข้อปฏิบัติที่เป็นหลักธรรมที่เราสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายกว่าหลักธรรมบางประการในทางพระพุทธศาสนา เช่น วิสุทธิมรรค หรือสติปัฏฐาน 4 ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติโดยตรง เมื่อนำมาอธิบายให้ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตแล้ว ดูจะยากเกินไปสำหรับการเอาไปปฏิบัติให้เข้ากับจิตใจของผู้คนในยุคสมัยนี้ ซึ่งพระสูตรนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะเห็นว่าน่าจะเป็นแนวทางที่บรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถเข้าใจได้ง่าย โดยศึกษาว่าเสขปฏิบัติมีข้อปฏิบัติอย่างไร ทำไมจึงได้ชื่อว่าเป็นปฏิบัติที่เป็นมงคลก่อให้เกิดความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ

พุทธพจน์ที่แสดงหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน มักเป็นไปในรูปของคำสอนที่พิจารณาตามสภาวธรรมที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติตามหลักดังกล่าว พุทธพจน์ที่จัดว่าเป็นระบบและนับว่าละเอียดที่สุด และพบบ่อยที่สุด ก็คือ คำสอนแสดงความก้าวหน้าในการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ ตั้งแต่ออกบวชจนบรรลุลอัสวักขยญาณ อีกแนวทางหนึ่ง ที่นับว่าใกล้เคียง ซึ่งพระพุทธเจ้าแสดงเองบ้าง พระสาวกแสดงบ้าง เป็นครั้งคราว คือ แนวจรรยา 15 และวิชา 3 ซึ่งก็คือ เสขปฏิบัติท่านเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556)

อย่างไรก็ตาม แม้ดูเหมือนว่า “เสขปฏิบัติ” จะเป็นปฏิบัติสำหรับพระอริยบุคคล แต่เพราะความมีพระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้าที่มีต่อมนุษย์ พระองค์จึงมิได้จำแนกบุคคลหรือแบ่งชั้นวรรณะในการแสดงธรรมคำสั่งสอน เสขปฏิบัติที่เราจึงสามารถน้อมนำมาปฏิบัติได้ในฐานะพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น พระเสขะทั้งสิ้น คือ ผู้ที่ยังต้องศึกษา หมายถึง トラบเท่าที่ยังมิได้บรรลู่ถึงพระอริยบุคคลขั้นสูงสุด คือ พระอรหันตผล พุดง่าย ๆ ก็คือ ยังต้องศึกษาพัฒนาการปฏิบัติเรื่อยไปจนกว่าจะถึงเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน ซึ่งในพระสูตรนี้มีหลักธรรมสำคัญ ๆ อยู่ 4 หมวด 15 ประการ

ธรรมทั้ง 15 ประการที่กล่าวมานี้เรียกว่า จรรยา คือ ธรรมอันทำให้เจริญของพระเสขะ ที่จะต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและมั่นคงมิให้เสื่อม จนเกิดปัญญารู้แจ้งแทงตลอดตามความเป็นจริง ดังนั้น ผู้ที่เป็นคฤหัสถ์อาจจะปฏิบัติได้ยากสักหน่อย ตรงข้ามกับผู้ที่เป็นภิกษุย่อมมีโอกาสมากกว่า เพราะคฤหัสถ์ยังต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องในทางโลกที่ยังมีภาระหน้าที่ ที่จะต้องกระทำ แต่ก็ใช่ว่าจะเป็นอุปสรรคเสียทั้งหมด ขอเพียงเรามีความตั้งใจอย่างมั่นคง ศึกษาข้อปฏิบัติให้เข้าใจว่าเราต้องปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าเป็นพระเสขบุคคล เช่น ต้องมีศรัทธาอย่างไร มากน้อยเพียงใด จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ต้องรักษาศีลอย่างไรจึงจะเรียกว่าถึงพร้อมด้วยศีลหรือมีความบริบูรณ์ของศีล ต้องมีอภินิหารปฏิบัติอย่างไรบ้างจึงจะถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ผิด หลักธรรมของสัทธรรม 7 เป็นอย่างไร ต้องมีสติมีความเพียรและปัญญามากน้อยเพียงใดระดับใด จำเป็นต้องมีข้อปฏิบัติให้เท่ากับผู้เป็นบรรพชิตหรือไม่ ทั้งนี้ แม้ไม่ถึงขั้นพระอริยบุคคล เราก็เป็นพระโสดาบันโดยสมมติได้ ขอเพียงแต่ให้นำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

อีกประการหนึ่ง หากมองในแง่ของการศึกษานั้น การศึกษา ก็คือ พัฒนาค้นหาความรู้ ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบกิจการงานและอาชีพได้ การศึกษาช่วยให้คนเจริญงอกงาม ทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม การศึกษาจึงเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความจำเป็น ด้านที่อยู่อาศัย อาหารเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่ 5 ของชีวิต เป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาทุก ๆ ด้านของชีวิตและเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของชีวิตในโลกที่มีกระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบให้วิถีการดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกัน การศึกษาจึงมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นด้วย ผลของการศึกษาทำให้มนุษย์มีความสุข อันเป็นความต้องการและเป้าหมายของมนุษย์ เศษปฏิบัติปาฐาสูตรนี้ครอบคลุมไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้า ต้องการปูพื้นฐานของการศึกษาด้วย เพราะหมวดธรรมในเศษปฏิปทานั้นมีข้อปฏิบัติเป็นขั้นเป็นตอนจากพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด เช่นเดียวกับการศึกษาในทางโลก จากอนุบาลไปจนถึงขั้นปริญญาเอก เช่น การเริ่มต้นจากศีล และปฏิบัติตามหลักธรรมมีจิตมั่นคงสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายได้ชื่อว่าเป็นสมาธิ จนได้บรรลุธรรมที่เรียกว่า “ฌาน” จนเกิดปัญญาที่รู้แจ้งตามความเป็นจริง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาความหมายและหาข้อมูลของพระเสขะ รวมถึงข้อปฏิบัติตามหลักธรรมในเศษปฏิปทาสูตร และที่มีปรากฏในพระสูตรอื่น ๆ ของคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ เอกสารต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิที่ได้อธิบายไว้ มาให้พอเป็นแนวทางศึกษาและปฏิบัติ ซึ่งพระสูตรนี้มีประโยชน์และเหมาะสมสำหรับผู้หวังบรรลุธรรม ผลอย่างมาก ส่วนเหตุผลที่ทั่วไปก็สามารถนำไปปฏิบัติได้ แม้เพียงชีวิตนี้ ชาตินี้ เราก็จะได้รับแต่สิ่งที่เป็นมงคลและสิ่งที่เป็นความเจริญเท่านั้น เพราะในพระสูตรนี้แม้บรรพชิตรวมถึงพวกเจ้าศากยะต่างก็หวังความเป็นมงคลและสิ่งที่เป็นความเจริญจากเศษปฏิปทานี้ด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของเศษปฏิปทาสูตร
2. เพื่อศึกษาข้อปฏิบัติของพระเสขะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของพระเสขะที่ปรากฏในเศษปฏิปทาสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของเศษปฏิปทา ที่ได้ค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นพุทธพจน์ และหลักการที่เกี่ยวข้อง และวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยแบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2500 และอรรถกถาแปลชุด 55 เล่มของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2560 รวมถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของเสขปฏิบัติในพระสุตตันตปิฎก” นำมาแสดงไว้เพื่อประกอบการประกอบในงานวิจัย

2. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา ชั้นหลัง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของพระเสขะในเสขปฏิบัติในพระสุตตันตปิฎก” และได้อาศัยตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวเนื่องกับชื่อเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อมาประมวลใช้ประกอบในงานวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 วิธีการที่ใช้ในการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิด หลักการและประเด็นสำคัญที่ต้องการทราบในการวิจัย
2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสาร บทความ งานวิจัย
3. นำข้อมูลที่ได้ศึกษาจากชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสาร บทความ งานวิจัยมาสังเคราะห์ ในประเด็นที่เห็นว่าเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย
4. นำข้อมูลที่ได้สังเคราะห์ มาอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนเพียงพอในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลงานการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม ข้อปฏิบัติในพระสุตตันตปิฎก นำมาอธิบายขยายนัยของเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (secondary sources) คือ อรรถกถา เอกสาร บทความ งานวิจัย และอินเทอร์เน็ต ในกรณีที่เห็นว่าจำเป็นต้องมีการอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อสรุปผลการวิเคราะห์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า โครงสร้างและสาระสำคัญของเสขปฏิบัติในพระสุตตันตปิฎก ผลการวิจัยพบว่า เป็นพระสุตตันตปิฎกที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 13 พระสตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ มีพระสุตตันตปิฎกทั้งหมด 50 สุตระ แบ่งออกเป็นวรรคได้ 5 วรรค วรรคละ 10 สุตระ ดังนี้ 1. คหปติวรรค มี 10 สุตระ คือ (1) กัณทรสูต (2) อัญญนาครสูต (3) เสขปฏิบัติปาฐสูต (4) โปตลียสูต (5) ชีวกสูต (6) อุปาลิวาสสูต (7) กุกกุรวตีกสูต (8) อภยราชกุมารสูต (9) พุทฺธเวทนีสูต (10) อปณณกสูต 2. ภิกขุวรรค มี 10 สุตระ คือ (1) จุฬาราลูวาสูต (2) มหาราลูวาสูต (3) จุฬาลงกยสูต (4) มหาลงกยสูต (5) ภัททาลิกสูต (6) ลมฺภิกโกปมสูต (7) จาตุมสูต (8) นพกปณสูต (9) โคสิสสานิสสูต (10) กิฏฐาสิริสูต 3. ปริพาชกวรรค มี 10 สุตระ คือ (1) จุฬวัจฉโคตตสูต (2) อัคคิวัจฉโคตตสูต (3) มหาวัจฉโคตตสูต (4) ทิฆนขสูต (5) มาคัณทยสูต (6) สันทกสูต (7) มหาสุกฤษฺฐายีสูต (8) สมณมุนทิกสูต (9) จุฬสุกฤษฺฐายีสูต (10) เวชณสสูต 4. ราชนวรรค

มี 10 สูตร คือ (1) ฆฏิกสูตร (2) รัฐपालสูตร (3) มฆเทวสูตร (4) มจรสูตร (5) โพธิราชกุมารสูตร (6) อังคลิมาสูตร (7) ปิยชาติสูตร (8) พาหิตสูตร (9) ธัมมเจติยสูตร (10) กัณณกัถลสูตร 5. พราหมณวรรค มี 10 สูตร คือ (1) พรหมายสูตร (2) เสลสูตร (3) อัสนายสูตร (4) โฆณมุขสูตร (5) จังกีสูตร (6) เอสุการสูตร (7) ธนัญชานสูตร (8) วาเสณสูตร (9) สกุสูตร (10) สังคารวสูตร

เสขปฏิบัติสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ เล่มที่ 13 ในคหปติวรรค มีทั้งหมด 10 พระสูตร 1) กัณทรกสูตร 2) อัฏฐกนาครสูตร 3) เสขปฏิบัติสูตร 4) โปตลียสูตร 5) ชิวกสูตร 6) อุपालิวาทสูตร 7) กุกกุรวตติกสูตร 8) อภยราชกุมารสูตร 9) พหุเวทนิยสูตร 10) อปณณกสูตร ซึ่งคหปติวรรค แปลว่า หมวตว่าด้วยคหบดี ซึ่งวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ 2,4,6 และที่ 10 ในวรรคนี้ เสขปฏิบัติเป็นพระสูตรที่ 3 ของวรรคนี้ ว่าด้วยข้อปฏิบัติของพระเสขหรือเสขปฏิบัติ โดยตั้งชื่อตามเนื้อหาสาระของพระสูตร ที่พระผู้มีพระภาครับสั่งให้พระอานนท์แสดงแก่พวกเจ้าศากยยะผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ มีความประสงค์ที่จะให้พระพุทธเจ้าทรงใช้สอยด้วยอิริยาบถทั้ง 4 เพื่อความเป็นมงคลแก่ท้องพระโรงหลังใหม่ และเพื่อความเจริญแก่พวกตนด้วย

ใจความที่เป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของพระเสขะ ได้แก่หลักธรรม 4 หมวด มี 15 ประการ คือ 1. สีสัมปทา 2. อปณณกปฏิบัติ 3 ได้แก่ อินทรีย์สังวร, โภชนะ มัตตัญญูตา, ชาคริยานุโยค 3. สัทธรรม 7 ประการ 4. ฌาน ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่กล่าวมานี้ เรียกว่า ผู้มีเสขปฏิบัติ และจะได้บรรลุคุณพิเศษ คือ วิชชา 3 ได้แก่ (1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (2) จุตูปปาตญาณ (3) อาสวักขยญาณ จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้มามีวิชา และจรณะ ซึ่งข้อปฏิบัติของพระเสขหรือเสขปฏิบัติ บางที่ท่านเรียกว่า จรณะ 15 ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ (1) เป็นธรรมสำหรับประพจน์ เพราะจรณะหมายถึงความประพจน์ (2) เป็นธรรมสำหรับดำเนินไปสู่ทิศที่ไม่เคยไป คือ ได้บรรลุวิชา 3 หรือบรรลุนิพพาน (อรรถกถาปัญจสุทนี ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 29/32)

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ข้อปฏิบัติของพระเสขะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 1. คำว่า “สัมปทา” หมายถึง ความถึงพร้อม ในอังกุตรนิกาย อัฏฐกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ 8 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น (2) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา (3) กัลป์ยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี (4) สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม (5) สัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา (6) สีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล (7) จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยจาคะ (8) ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 23/43/343)

สีลสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยศีล หรือความบริบูรณ์ของศีลตามภูมิตามขั้น ไม่ให้ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อย อีกนัยหนึ่ง คือ ความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ความไม่ล่วงละเมิดทางวาจา มีความประพจน์ดีงามเลี้ยงชีพโดยสุจริต มีระเบียบวินัยสมแก่ภาวะแห่งการดำเนินชีวิตของตน เช่น คฤหัสถ์ ก็รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ประพจน์อยู่ในคลองธรรม เช่น ศีล 5 ศีล 8 เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) มีอาจารย์ที่ดี หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ มี อาชีพปาริสุทธศีล เป็นต้น และโคจรที่ดี หมายถึง โคจร 3 ลักษณะ คือ (1) โคจรที่ควรเข้าไปอาศัย หมายถึง กัลยาณมิตรพร้อมบริบูรณ์ด้วยวัตถุ 10 ประการ ที่ภิกษุควรไปมาหาสู่

(2) โศจรที่ควรรักษา หมายถึง มรรยาทหรืออาจารย์ที่ดั่งามของพระภิกษุ เช่น การเดินอย่างสงบสงัดยืมสายตาทอดต่ำลง ไม่เหลียวซ้ายแลขวาดูหญิงดูชายหรือสิ่งต่าง ๆ หรือแหงนดูเบื้องบน หรือก้มหน้าดูข้างล่างจนปราศจากความสำรวม (3) โศจรที่ควรใส่ใจ หมายถึง สติปัญญา 4 ที่ภิกษุพึงใส่ใจปฏิบัติ และภิกษุต้องเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย ซึ่งโทษ ในที่นี้ หมายถึง ความชั่วหรือความผิด ขึ้นชื่อว่าโทษแล้ว คือสิกขาบทที่มีมานอกพระปาติโมกข์ ฝ่ายอภิสมาจาริกาสึกขา ได้แก่ อนินยต และเสขยวัตร แม้จะมีโทษเพียงน้อยนิดเท่าใดก็ย่อมเป็นโทษอยู่นั่นเองไม่มีทางจะเป็นคุณไปได้ หมั่นสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย หมายถึง เมื่อมีภาวะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมถือว่าได้สมาทานศีลสิกขาบทน้อยใหญ่ไว้สมบูรณ์เรียบร้อยแล้วทันที ไม่ต้องมีการสมาทานกันอีกดังนั้น พระภิกษุจึงจำเป็นต้องศึกษาเจตนารมณ์ หรือจุดมุ่งหมายของสิกขาบทแต่ละข้อ ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งต้องจำได้ขึ้นใจ เพื่อให้สามารถปฏิบัติสิกขาบทแต่ละข้อ ได้โดยบริบูรณ์บริสุทธ์ไม่มีผิดพลาด

ในข้อปฏิบัติปณณกปฏิบัติ 3 คือ การปฏิบัติที่ไม่ผิด ได้แก่

1. อินทรีย์สังวร หมายถึง การสำรวมระวังในอินทรีย์ ทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสให้สำรวมระวัง หาใช่ทรงห้ามในการเห็น การฟังเสียง การดมกลิ่น การลิ้มรส การถูกต้อง โผฏฐัพพะ และการรับรู้ธรรมารมณ์ทางใจ แต่อย่างใด พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงหน้าที่อันเป็นปกติในการรับรู้ธรรมารมณ์ทางทวารทั้ง 6 ของเหล่าอินทรีย์เท่านั้น อินทรีย์สังวรไม่ใช่การหลบหนีอารมณ์ เพื่อไม่ให้เห็นรูป เพื่อไม่ให้ได้ยินเสียง เพื่อไม่ให้ดมกลิ่น เพื่อไม่ให้ลิ้มรส เพื่อไม่ให้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย เพื่อไม่ให้รับรู้ธรรมารมณ์ แต่เป็นการทำให้จิตได้รับการคุ้มครองจากมหันตภัย นั่นก็คือกิเลส พุทฺธงาย ๆ ว่า คุ้มครองป้องกันไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นในจิตได้ มิใช่กำจัดเพราะเป็นหน้าที่ของภาวะธรรมหมวดอื่น ก็คือ ปัญญา ที่จะทำหน้าที่กำจัดกิเลส อย่างเช่น ที่พระองค์ยกตัวอย่างมาแสดงไว้ใน อินทรีย์ภาวนาสูตร อันสืบเนื่องจากเหตุที่ได้สนทนา กับอุตตรมานพ ลูกศิษย์ของปาราสิริพราหมณ์ ท่านสอนลูกศิษย์ของท่านด้วยวิธีการนี้ คือ อย่าดูรูปทางตา อย่าฟังเสียงทางหู ซึ่งพระองค์ตรัสว่า หากเจริญอินทรีย์อย่างนั้น สาวกผู้ปฏิบัติจนสำเร็จก็จะเป็นคนตาบอดเป็นคนหูหนวกอย่างแน่นอน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/453/404)

2. โภชนะ มัตตัญญูตา การรู้จักประมาณในการบริโภค ในพุทธศาสนานั้น มีจุดมุ่งหมายของการบริโภคอาหารเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ เมื่ออาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต อาจจะส่งผลให้เป็นคุณและโทษก็ได้ พระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องการบริโภคอาหารที่ถูกต้อง โดยสอนการพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย และลักษณะคุณค่าอาหารให้ถ่องแท้ก่อนที่จะบริโภค ดังที่พระองค์ทรงสอนภิกษุในการพิจารณาก่อนที่จะบริโภคอาหารมีใจความว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงบริโภคอาหาร มิใช่เป็นการบริโภคเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง แต่บริโภคเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อระงับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ความดี ด้วยความหวังว่าเราจักบำบัดทุกข์เกื้อป้องกันทุกข์ใหม่ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ด้วยการบริโภคนี้ ความไม่มีโทษ และความเป็นอยู่อย่างผาสุกจักเกิดขึ้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/14/14) ซึ่งหมายถึง การพิจารณาด้วยปัญญา เป็นการป้องกันทั้งทางกายและทางจิต เพื่อไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำ

3. ชาคริยานุโยค หมายถึง หลักธรรมที่ใช้ประกอบความเพียรเครื่องต้นอยู่ คือ ความเพียรพยายาม ปฏิบัติธรรม ไม่เห็นแก่นอน ตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ขำระจิตไม่ให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวต่อไป ในคณิกโมคคัลลานสูตรนี้ พระองค์ได้ตรัสแนะนำให้ภิกษุประกอบความเพียรว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องต้นอย่างต่อเนื่อง คือ เธอจงขำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอดวัน จงขำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอดปฐมยามแห่งราตรี นอนดูจราสีห์โดยข้างเบื้องขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะกำหนดใจพร้อมจะลุกขึ้น ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรี จงลุกขึ้นขำระจิตให้บริสุทธิ์ จากธรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/74-76/78-81) ในอปมณกปฏิปทา 3 นี้ พระองค์ทรงอุปมาเปรียบด้วยรถ คือ เหมือนการขับรถ ที่สามารถบังคับมาได้ แล้วให้มันวิ่งไปตามถนน ด้วยการดึงเชือกด้วยมือซ้าย ถือประตักด้วยมือขวา ขับไปข้างหนีกก็ได้ ถอยหลังก็ได้ในถนนใหญ่สี่แยก ซึ่งมีพื้นเรียบเสมอตามต้องการ ภิกษุก็เหมือนกัน ย่อมสามารถฝึกอินทรีย์ทั้ง 6 ได้ ไม่ให้ยินดี ยินร้ายในอารมณ์ที่น่ายินดี ยินร้าย เมื่อทำได้แล้วก็ปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปคือ ให้รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร ไม่ฉันทเพื่อเล่น มัวเมา และข้อสุดท้ายพระองค์ได้ทรงแนะนำให้ประกอบความเพียรเครื่องต้นอยู่เนื่อง ๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 18/239/239-241)

ข้อปฏิบัติว่าด้วยสัทธรรม 7 นั้น มีความหมาย คือ ธรรมของสัตตบุรุษ หรือธรรมอันงาม ได้แก่

- 1) เป็นผู้มิศรัทธา เชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสรู้ธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 13/25/28)
- 2) เป็นผู้มิหิริ หมายถึง เป็นผู้ที่มีความละอายบาป ละอายใจต่อการทำชั่ว และไม่ประกอบด้วยอกุศลธรรมทั้งปวงแม้เพียงเล็กน้อย ในที่นี้หมายถึง การไม่ประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ประกอบด้วยกุศลธรรม ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10
- 3) เป็นผู้มิโอตตปปะ หมายถึง เกรงกลัวบาป กลัวผลแห่งวิบากที่จะได้รับ กลัวตนจะติเตียนตนเองบ้าง กลัวผู้อื่นจะครหาบ้าง กลัวอาชญาบ้าง กลัวภัยในอบายบ้าง จึงไม่ทำบาป ซึ่งในข้อหลังนี้ เป็นลักษณะของพระเสขะ 7 จำพวก และปุณณผู้มีศีล (กัลป์ยามปุณณ) (อรรถกถาปัญจปรกณ์ ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 11/52)
- 4) เป็นพหูสูต คือ ผู้ที่ได้ยิน ได้ฟังมามากในพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้า คือ นวักคัสตฤศาสน์ และทรงจำไว้ได้อย่างคล่องปาก ขึ้นใจ และ แทงตลอดดีด้วยทัญญู (สัมมาทัญญู) คือ ขบได้ด้วยทฤษฎี มีความเข้าใจลึกซึ้ง ประจักษ์ด้วยปัญญาทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22 /87/155)
- 5) เป็นผู้ปรารภความเพียร ทั้งทางกายและทางจิต ด้วยสัมมปปธาน 4
- 6) เป็นผู้มิสตี ที่พัฒนามาตั้งแต่ขั้นศีล เอื้อต่อการขำระจิตให้บริบูรณ์เป็น สติสัมโพชฌงค์ (สติ ของผู้ที่จะตรัสรู้) กำจัดนิวรณ์ทั้ง 5 ละสังโยชน์ 3 บรรลุปฐมฌานไปตามลำดับจนถึงจตุตถฌาน ซึ่งจิตของผู้บรรลุจตุตถฌานเป็นจิตที่ตั้งมั่น บริสุทธิ์ไม่มีกิเลส อุปกิเลส เป็นจิตนุ่มนวล ควรแก่การงาน
- 7) เป็นผู้มิปัญญา เมื่อจิตตั้งมั่นเช่นนี้ ทำให้ปัญญา

ญาณเกิดขึ้นและได้บรรลุ วิชา 3 คือ 1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ 2) จุตูปปาตญาณ ทิพยจักขุ หรือตาทิพย์ ก็ทำให้จิตโน้มไปเพื่อวิชาอย่างนี้ 3) คือ อาสวักขยญาณ ด้วยปัญญาญาณที่รู้แจ้งแทงตลอดตามความเป็นจริง ก็จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดได้ตามความปรารถนา เป็นปัญญาญาณที่รู้แจ้งในพระนิพพาน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของพระเสขะในเสขปฏิบัติปาฐะสูตรนี้พบว่า เป็นข้อปฏิบัติของพระเสขะ ที่เรียกว่า จรณะ 15 ที่พระอานนท์แสดงมานี้เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นยอดของหมวดธรรม ที่กล่าวว่า เป็นของผู้เจริญในพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติที่เป็นมงคล เป็นคุณสมบัติของพระเสขะ 7 จำพวก ซึ่งหมวดธรรมแต่ละหมวดที่แสดงบ่งชี้ถึงความพร้อมบริบูรณ์บริสุทธ์แล้วทั้งสิ้น มิได้แสดงโดยละเอียดของข้อปฏิบัติในการลงมือภาคปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงเน้นย้ำไว้ในการวิเคราะห์ให้ผู้ศึกษาต้องมีความศรัทธาฉันท์ตั้งใจจริง ที่จะศึกษาเล่าเรียน และลงมือปฏิบัติตามแนวของเสขปฏิบัติปาฐะสูตร จึงจะเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง เพราะพระเสขะ เป็นผู้ที่ยังต้องศึกษาในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานความเป็นมงคลและแนวทางการศึกษาให้แก่พวกเจ้าศากยะ สิ่งที่ยืนยันได้ว่าข้อปฏิบัติของเสขปฏิบัติปาฐะเป็นของผู้เจริญในพระพุทธศาสนา ก็คือ ผลของการปฏิบัติได้ประจักษ์แก่ตนเอง ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นความหลุดพ้นจากอวิชชากิเลสทั้งปวงได้อย่างแน่นอน หากเราพิจารณาตามพระสูตรถึงผลที่ได้ประจักษ์ คือ คุณพิเศษที่เรียกว่าวิชา 3 อันเป็นผลมาจากการบรรลุจุดตกตามเป็นความหลุดพ้นจากราคะด้วยสมถกรรมฐาน คือ เจโตวิมุตติ เมื่อเราปฏิบัติต่อเนื่องด้วยวิปัสสนากรรมฐานทำให้เกิดปัญญาวิมุตติทำให้เราหลุดพ้นจากอวิชชา ด้วยปัญญาของวิปัสสนาญาณ

อภิปรายผลการวิจัย

1. พบว่า เสขปฏิบัติปาฐะเป็นพระสูตรที่ 3 ของคหปติวรรค ว่าด้วยข้อปฏิบัติของพระเสขะหรือเสขปฏิบัติปาฐะ โดยตั้งชื่อตามเนื้อหาสาระของพระสูตร ซึ่งเหตุเกิดของพระสูตรนี้จัดอยู่ในประเภท ปรัชมาสยะ คือ แสดงตามอัธยาศัยของผู้อื่น สอดคล้องกับแม่ชีพิมพ์วรา ทิพยบุลลิตี ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิชาและจรณะในเสขปฏิบัติปาฐะ พบว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพราะเหตุเกิดจากการแสดงตามอัธยาศัยของผู้อื่น มุ่งประโยชน์เป็นการเฉพาะสำหรับผู้ฟัง พระสูตรประเภทนี้เรียกว่า ปรัชมาสยะ เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แสดงแก่ปัญจวัคคีย์ ที่ยึดติดในการทรมานตน ด้วยการเสนอทางสายกลางเป็นทางเลือกใหม่ จูฬราหุลสูตร แสดงเพื่อโปรดพระราหุลเป็นการเฉพาะ และเสขปฏิบัติปาฐะสูตร แสดงเพื่อความเป็นมงคลแก่ท้องพระโรงหลังใหม่ของพวกเจ้าศากยะ (วรา ทิพยบุลลิตี, 2554) เสขปฏิบัติปาฐะสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยข้อปฏิบัติของพระเสขะ ได้แก่ พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และผล จนถึงพระผู้ตั้งอยู่ในพระอรหัตตมรรค ซึ่งมีข้อปฏิบัติที่เรียกอีกอย่างว่า จรณะ 15 ทำให้ผู้ประพฤติธรรมเหล่านี้ สามารถบรรลุมรรค ผล นิพพานได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ผศ. สมศรี ปทุมสูตร, ผศ. ปยงค์ วิริยะวิทย์, รศ. อารณ พุกกะมาน โดยเสนอแนวคิดว่า จรณะ 15 เป็นทางเอกแห่งการบรรลุธรรมอย่างพระพุทธเจ้า มีผลจริงพิสูจน์ได้ แม้ในปัจจุบัน แนวทางปฏิบัติ ตั้งต้นด้วยสังวรศีล ซึ่งพระพุทธองค์ มีศีลเป็นหลัก มีธรรมเป็นฐานในการสร้างหลักแห่งจิตวิญญาณ ให้จิตมีศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเป็นหลักในการพิจารณาตัดสินสิ่งที่ควรทำ สิ่งไม่ดีที่ควรหยุด ทำให้ได้ นอกจากนี้ยังยืนยันได้ว่า

จรรยา 15 เป็นเครื่องทำให้บรรลุธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา (สมศรี ปทุมสูตร, ปยงค์ วิริยะวิทย์ และ อาภรณ์ พุกกะมาน, 2525) ซึ่งสอดคล้องตามที่พระอานนท์แสดงไว้ในพระสูตรว่า เป็นผู้ได้มาน และบรรลุวิชา 3 เห็นความเกิดดับของรูปนาม คือ ไตรลักษณ์ รู้แจ้งตามความเป็นจริงของธรรมอันประเสริฐ คือ อริยสัจ 4 ได้ชื่อว่า เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรรยา และสอดคล้องกับ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) ได้เสนอแนวทางการเจริญวิปัสสนาเป็นหลักสำคัญในคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งนำไปสู่บุคคลเกิดปัญญาหยั่งเห็นรูปนาม พระไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 อย่างแท้จริง (พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), 2550)

2. พบว่า ข้อปฏิบัติของพระเสขะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีหลักธรรมสำคัญอยู่ 4 หมวด หรือที่เรียกว่าจรรยา 15 ได้แก่ (1) สีสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล มีสังวรในพระปาติโมกข์ เป็นต้น ต้องบริสุทธิ์ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อยเพราะว่าศีลเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สอดคล้องกับ พระครูสิริปริยัติโกศล (กมล) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักปาริสุทธิศีล 4 เพื่อป้องกันภัยของภิกษุผู้บวชใหม่ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ในวิสุทธิมรรคมอริยาบยไว้ว่า ปาติโมกข์สังวรศีลของภิกษุนั้นหมายถึง ความเป็นผู้สำรวมด้วยความสังวรคือ พระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติมองเห็นภัยในโทษมีประมาณเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย (พระครูสิริปริยัติโกศล (กมล), 2564) (2) อปณณกปฏิบัติ ทั้ง 3 ได้แก่ อินทรีย์สังวร โภชนะ มัตตัญญูตา ชาคเรียนุโยค ถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ผิด ปฏิบัติมาถูกทางแห่งการบรรลุมรรค ผล นิพพาน สอดคล้องกับพระชุมพล สุจิตโต (ชัยกลิน) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาการปฏิบัติ อปณณกปฏิบัติ 3 เพื่อการเจริญวิปัสสนากาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. พบว่า หลักธรรมของอปณณกปฏิบัติ 3 นั้นเป็นธรรมย่อย (อนุธรรม) ที่ต้องประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับสติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมะพื้นฐานในการปฏิบัติเพื่อให้จิตเป็นสมาธิ เป็นหนึ่งในข้อปฏิบัติที่เป็นทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เรียกว่าจรรยา 15 (พระชุมพล สุจิตโต (ชัยกลิน), 2560) (3) สัทธิธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตตบุรุษ คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พหุสุตต ปรรวคความเพียร มีสติ และปัญญา ซึ่งธรรมเหล่านี้ เป็นทั้งธรรมที่เป็นแกนนำ ให้ธรรมอื่น ๆ มีความบริบูรณ์ จนเป็นธรรมจากโลกียะก้าวไปเป็นโลกุตตระ ที่เรียกว่า อริยมรรค เช่น ศรัทธาที่มีสติช่วยพัฒนาจนเป็นปัญญา กลายเป็นสัมมาทิฐิ เห็นแจ้งตามความเป็นจริง ได้บรรลุมาน และบรรลุวิชา 3 สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า นอกจากนี้อาจวัดความเป็นโลกียะสัมมาทิฐิด้วยวิธีพูดอย่างอื่นอีก เช่นว่า ทิฐุชนิดที่เกื้อกูลเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม หรือว่าได้แก่ ทิฐุชนิดที่ทำให้ก้าวหน้าไปในมรรคได้ คือ ส่งผลแก่องค์มรรคข้ออื่น ๆ ได้ ตั้งแต่ช่วยให้เกิดสัมมาสังกัปปะ เป็นต้น และในเมื่อเป็นความรู้ความเข้าใจที่สอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมชาติของธรรมชาติ โลกียะสัมมาทิฐินี้ (มาน) ก็จะเชื่อมต่อให้ก้าวไปยังโลกุตระสัมมาทิฐิได้ด้วย (วิชา 3) เป็นพระอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา เพราะพรหมจรรย์อยู่จบสิ้นแล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556)

3. พบว่า เสาปฏิบัติสูตร หรือจรรยา 15 เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นแนวทางการศึกษาในพระพุทธศาสนา อีกแนวทางหนึ่ง เพราะว่าเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายว่า หลักปฏิบัติที่จัดเป็นระบบ โดยมีใจความตอนหนึ่งว่า พุทธพจน์ที่แสดงหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน มักเป็นไปในรูปของคำสอนที่พิจารณา

ตามสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติตามหลักดังกล่าว พุทธพจน์ที่จัดว่าเป็นระบบและนับว่าละเอียดที่สุด และพบบ่อยที่สุด ก็คือ คำสอนแสดงความก้าวหน้าในการประพจน์พหุธรรมของพระภิกษุ ตั้งแต่อกบวชจนบรรลู่สาส์กขยญาณ อีกแนวทางหนึ่ง ที่นับว่าใกล้เคียง ซึ่งพระพุทธเจ้าแสดงเองบ้าง พระสาวกแสดงบ้าง เป็นครั้งแรก คือ แนวจรณะ 15 และวิชา 3 ซึ่งก็คือ เสขปฏิบัติพหุธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) และสอดคล้องกับ สมเด็จพระพุทธเจ้า (อาจ อาสภมหาเถร) แปลไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เนื้อความตอนหนึ่งได้มีการอธิบายแนวทางการศึกษาในพระพุทธศาสนาไว้อีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสอดคล้องกับ จรณะ 15 ในหลายประเด็น เช่น เรื่องศีล เป็นต้น แต่โดยมากจะเน้นไปในเรื่องวิปัสสนา ที่เรียกว่า ญาณ 16 แต่ที่ครอบคลุมไตรสิกขาเช่นเดียวกัน อีกประการหนึ่ง เสขปฏิบัติพหุธรรมนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นแนวทางปฏิบัติของทางสายกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคมงคล 8 โดยจัดเข้าหลักการศึกษาในไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เพราะข้อปฏิบัติของจรณะ 15 สามารถทำให้ทุกองค์มรรคเกิดขึ้นได้บริบูรณ์ เป็นไตรสิกขาที่บริบูรณ์ คือ พระอรหันต์ และสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า โดยนัยนี้ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็น ศีล (ในจรณะ 15 สีสัมปทา หิริ โอตตปปะ อินทรีย์สังวร เป็นต้น) เป็นอริยศีลสิกขา สัมมาวายามะ (ปรารภความเพียร) สัมมมาสติ (ผู้มีสติ ในสติสัมโพชฌงค์) สัมมาสมาธิ (ฌาน) เป็นอริยจิตตสิกขา สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นอริยปัญญาสิกขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) สอดคล้องกับเสขปฏิบัติพหุธรรมที่ท่านอรรถกถาจารย์อธิบายว่า พระเสขะ คือ ผู้ที่ยังต้องศึกษา หมายถึง ศึกษาอยู่ในไตรสิกขา คือ อริยศีลสิกขา อริยจิตตสิกขา อริยปัญญาสิกขา ดังที่ได้วิเคราะห์เอาไว้ข้างต้น

องค์ความรู้ใหม่

หากมองในแง่ตามหลักการบรรลุมรรค ผล นิพพาน ในพระพุทธศาสนาจะพบว่า ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ทำให้แจ้งในอริยสัจ 4 ตามหลักของมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ด้วยมรรคมงคล 8 ซึ่งข้อปฏิบัติของเสขปฏิบัติพหุธรรม 4 หมวด หรือเรียกอีกอย่างว่า จรณะ 15 จัดว่าเป็นมรรคมงคล 8 ด้วยอย่างเช่น สีสัมปทา เป็นความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา ได้แก่

1. สังวรในปาติโมกข์ มีอาจารย์ที่ดี ด้วยการปฏิบัติจุฬศีล มัชฌิมศีล รวมถึงวิสุทธิ 4 ของหิริและโอตตปปะ ที่ผู้ปฏิบัติมีการสำรวมระวังในทางวาจา ที่จัดเป็นองค์มรรค ได้แก่ สัมมาวาจา มีการงานชอบด้วยการงดเว้น หรือเจตนางดเว้นจากกายทุจริตทั้ง 4 ด้วยการคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย และรู้จักประมาณในการบริโภค แม้ในจรณะที่เรียกว่า โคจรที่ควรใส่ใจ (อุปปนิพันธโคจร) ในที่นี้ หมายถึง สติปัฏฐาน 4 ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นองค์มรรคด้วย ได้แก่ สัมมากรรมันตะ ส่วนอาจารย์ที่เป็นมหาศีล อาชีวะปาริสุทธิศีล ไม่แอบอ้างหรืออวดคุณพิเศษเพื่อหวังลาภจากชาวบ้าน จัดเป็นอริยมรรค ได้แก่ เลี้ยงชีพชอบเป็น สัมมาอาชีวะ ส่วนการปรารภความเพียรนั้น แบ่งออกเป็นสองนัย คือ คำว่า ปรารภ แปลว่า ดำริชอบ ที่มีความนึกคิดจะหลีกเลี่ยงจากกิเลสทั้งปวง คือ สัมมาสังกัปปะ เป็นเหตุให้ประกอบความเพียรที่ชอบ คือ สัมมาวายามะ พัฒนาสติจนกลายเป็นสติสัมโพชฌงค์ ที่จัดอยู่ในอริยมรรค คือ สัมมมาสติ นำไปสู่จิตที่บริสุทธิ์ คือ ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌานที่เป็นสมาธิขั้นอัปปนาสมาธิที่แนบแน่นมั่นคง จัดเป็นองค์ในอริยมรรค คือ สัมมาสมาธิ

เป็นผู้มีคุณสมบัติของสัตบุรุษ คือ สัทธิธรรม 7 ได้แก่ มีศรัทธาที่เห็นชอบด้วยปัญญาทั้งเหตุและผล เป็นพหูสูต ไม่มีวิจิติจณา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จนยกระดับศรัทธาพัฒนาเป็นปัญญาที่เห็นชอบรู้ชัด (ในไตรลักษณ์และอริยสัจ 4) จัดเป็นอริยมรรค คือ สัมมาทิฐิ

อีกประการหนึ่ง ข้อปฏิบัติของพระเสข หมายถึง ผู้ที่ยังต้องศึกษา คือ ศึกษาในไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น คงไม่ต้องสงสัยเลยว่าข้อปฏิบัติเสขปฏิบัติปฏิบัติหรือจรณะ 15 เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ หากพิจารณาตามนี้ พึงตั้งข้อสังเกตและทำความเข้าใจด้วยว่า พระเสขะ เป็นผู้ที่ศึกษาไตรสิกขาและปฏิบัติมาแล้วจนได้อริยมรรคในขณะแห่งมรรคจิตด้วย ถึงพร้อมด้วยอริยผลในขณะแห่งผลจิตด้วย ดังนั้น บุคคลผู้มีศีล (ที่มีศีล 5 ศีล 8 กุศลกรรมบถ 10 ยังไม่สมบูรณ์ คือ ไม่ได้รักษาอย่างต่อเนื่อง) และภิกษุโดยทั่วไปยังไม่ใช่พระเสขะ จึงต้องศึกษาและปฏิบัติตามข้อปฏิบัติของเสขปฏิบัติ จวบจนบรรลุเป็นพระเสขะ 7 จำพวกตามลำดับ ไตรสิกขาของพระเสขะ จึงเป็นระดับที่ถึงพร้อมด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา โดยผ่านการพัฒนามาตั้งแต่ขั้นศีล อปัลลภกปฏิบัติ 3 สัทธิธรรม 7 และฌาน 4 แม้จะทำได้เป็นบางส่วน ทั้งบุคคลผู้มีศีลและภิกษุผู้ปฏิบัติตามแนวเสขปฏิบัติ จักได้ชื่อว่า พระเสขะ คือ เข้าสู่กระแสพระนิพพานเป็นพระโสดาปัตติมรรค เป็นต้น เมื่อได้บรรลุวิชา 3 เป็นพระอรหันต์ผล ก็มีชื่อใหม่อีกว่า อเสขะบุคคล คือ ผู้ไม่ต้องศึกษาอีกแล้ว เพราะทำไตรสิกขาได้สมบูรณ์ ซึ่งข้อปฏิบัติของเสขปฏิบัติสามารถสเคราะห์ลงในหลักไตรสิกขา ได้ดังนี้

2. สิลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล มีสังวรในปาติโมกข์ มีอาจารย์และโคจรที่ดีงาม เป็นผู้ปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย รวมทั้งความมีหิริและโอตตปปะ อินทรีย์สังวร โภชนะ มัตตัญญูตา ล้วนเป็นข้อปฏิบัติที่รวมลงในไตรสิกขาข้อแรก คือ ศีล ที่เป็น อธิศีลสิกขา เพราะถึงพร้อมจนเป็นอริยมรรค ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ หลังจากนั้นหาที่สงัดสงบเพื่อประกอบความเพียรเครื่องตื่น (ชาคริยานุโยค) โดยมีสติคอยกำกับดูแล และพัฒนาจิต อย่างต่อเนื่องด้วยการปรารภความเพียรในอริยมรรค คือ สัมมาวายามะ เพื่อให้สติพัฒนาให้เห็นความเกิดดับเป็นสติสัมโพชฌงค์ในอริยมรรค ได้แก่ สัมมาสติ ก้าวสู่ความเป็นสมาธิที่แนบแน่นตั้งมั่น คือ ฌาน ชื่อว่า สัมมาสมาธิในอริยมรรค ซึ่งธรรมเหล่านี้สามารถสเคราะห์ลงในไตรสิกขาข้อที่สองคือ สมาธิ หรือ อธิจิตตสิกขา เพราะเป็นการชำระจิตให้บริสุทธิ์ ส่วนศรัทธาที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และอาศัยความเป็นพหูสูต จนเกิดปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอด มีความคิดที่จะหลีกออกจากกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตกทั้งหลาย จัดเข้าในหมวดปัญญา หรืออธิปัญญาสิกขา เพราะทำให้สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เกิดขึ้นบริบูรณ์

ข้อปฏิบัติของพระเสขในเสขปฏิปทาสูตร	ไตรสิกขา
สังวรในพระปาติโมกข์, อาจารย์และโคจรที่ติงาม, เป็นผู้มิปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย, สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย, อินทรีย์สังวร, โภชนะ มัตตัญญูตา, มีหิริ-โอตตปปะ	อริสัสสิกขา
ประกอบความเพียรเครื่องตื่น (ชาครยานุโยค), บรรณความเพียร(ทางจิต), ฌาน 4	อริจิตตสิกขา
ศรัทธาที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และอาศัยความเป็นพหุสูต จนเกิดปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอด มีความคิดที่จะหลีกออกจากกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตกทั้งหลาย ทำให้สมาธิปฏิฐาน และสมาธิสังกัปปะ เกิดขึ้นบริบูรณ์	อริปัญญาสิกขา

ภาพที่ 1: ตารางสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากผลการวิจัยสงเคราะห์เข้าในไตรสิกขา

ข้อปฏิบัติของพระเสขในเสขปฏิปทาสูตร	อริยมรรค
สำรวมวาจาในสังวรปาติโมกข์, มีอาจารย์ที่ติงามในการปฏิบัติ จูฬศีล, มัชฌิมศีล, มีหิริ-โอตตปปะในการปฏิบัติวิจยสุจริต 4	สัมมาวาจา
การทำงานชอบด้วยการงดเว้นกายทุจริต 3 ได้แก่ อินทรีย์สังวร, โภชนะ มัตตัญญูตา, โคจรที่ควรใส่ใจ (สติปฏิฐาน 4)	สัมมากัมมันตะ
อาจารย์ที่เป็นมหาศีล, อาชีวนาฬิสสุทิสศีล	สัมมาอาชีวะ
มีบรรณที่เป็นคำอธิบายที่จะออกจากกิเลสทั้งปวง	สัมมาสังกัปปะ
มีบรรณความเพียร (สัทธรรม 7)	สัมมาวายามะ
ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอยู่เนืองๆ (ชาครยานุโยค)	สัมมาสติ
ปฏิบัติสมณกรรมฐาน (สติปฏิฐาน 4) จนบรรลุฌาน 4	สัมมาสมาธิ
มีศรัทธาที่พัฒนาโดยการสร้างสมจากความเป็นพหุสูต จนกลายเป็นปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอด จนบรรลุ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน และปฏิบัติด้วยวิปัสสนากรรมฐาน จนบรรลุวิชชา 3 และแจ้งในอริยสัจ 4	สัมมาทิฐิ

ภาพที่ 2: ตารางสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากผลการวิจัยสงเคราะห์เข้าในอริยมรรค

สรุป

เสขปฏิปทาสูตรนี้ จัดเป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่มีข้อปฏิบัติ ครอบคลุมไตรสิกขา เช่นเดียวกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค ถือเป็นแนวทางการศึกษาอีกแนวทางหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยข้อปฏิบัติของพระเสขหรือจะเรียกอีกอย่างว่า จรณะ 15 เริ่มต้นจากศีล ก็ด้วยมุ่งสร้างสมนิสสัยหรือความเคยชินในทางที่ติงาม เป็นการควบคุมความประพฤติให้ติงามทางกาย วาจา เพราะเมื่อตั้งใจประพฤติศีลจนถึงพร้อมบริบูรณ์ ก็ไม่มีความเดือดร้อน

วุ่นวายใจ ทำให้จิตสงบ เป็นสมาธิได้ คนเราเมื่อใจสงบแน่วแน่ผ่องใส ก็ทำให้คิดอะไรได้คล่อง มองเห็นอะไร ๆ ชัดเจนแจ่มแจ้ง ไม่เอนเอียง เห็นตามความเป็นจริง ก็เกิดปัญญา ทำให้สามารถบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดได้ อีกประการหนึ่ง การฝึกอบรมความประพฤติด้วยศีล ก็เป็นการฟักบ่มให้องค์มรรคทั้งหลายเกิดขึ้น โดยเริ่มจาก ศรัทธาที่พัฒนาดำเนินด้วยโยนิโสมนสิการ และปรโมโตสะที่ดี จนกลายเป็นสัมมาทิฐิเกิดขึ้น เพราะเมื่อใดองค์มรรค ที่มีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ และเกิดขึ้นในบุคคล องค์ธรรมที่ดีทั้งหลายก็จะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ส่งทอด ต่อเนื่องให้เกิดองค์มรรคต่าง ๆ ตามมาได้ครบ จนบริสุทธิบริบูรณ์ เป็นทางดำเนินแห่งพระอริยบุคคล ที่ พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นแนวทางเพื่อการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน ที่เรียกว่า มัชฌิมปฏิปทา หรือทางสาย กลาง ที่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยพบว่า ข้อปฏิบัติของเสขปฏิปทาสูตรนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะข้อปฏิบัติที่ปรากฏในพระสูตร เพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยอยากให้ผู้ที่ศึกษาได้นำเอาข้อมูลของงานวิจัยนี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป รวมถึงให้ศึกษาข้อปฏิบัติของเสขปฏิปทาในอีกหลายแง่มุมว่า มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง เพราะจรรยา 15 ของเสขปฏิปทา ถือว่าครอบคลุมทั้งไตรสิกขา และมัชฌิมปฏิปทา หรือทางสายกลาง ที่พระพุทธเจ้าวางไว้เป็นแนวทางการศึกษาในพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา เช่น ขันธ์ 5 ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 และหลักธรรมอื่น ๆ อีกมากมาย ที่เราสามารถนำมาอธิบายเชื่อมโยงกันได้ รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกหลายรูปแบบ อย่างเช่น ในพระสูตรนี้กล่าวถึง ความเป็นมงคล เราก็สามารถนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ลงในมงคล 38 ในข้อใดได้บ้าง สำหรับเรื่องมงคลนี้หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ควรนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มศักยภาพ และประสิทธิภาพในการทำงานและอยู่ร่วมกันของบุคลากรในหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ๆ อีกทั้งพระสูตรนี้ หากนำมาเรียบเรียงเป็นหนังสือ เรียกได้ว่า น้อย ๆ พุทธธรรมของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) หรืออาจจะเทียบเท่าเลยก็ได้ หากตั้งใจศึกษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งในข้อปฏิบัติของเสขปฏิปทาหรือจรรยา ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาศึกษามากสักหน่อยแต่ก็คุ้มค่า

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของเสขปฏิปทาที่สังเคราะห์ลงในอริยมรรค โดยนำมาอธิบายให้ชัดเจนว่าข้อใดต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะจัดเป็นอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ

2.2 ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อปฏิบัติของเสขปฏิปทา กับคัมภีร์วิสุทธิมรรค ว่าแนวปฏิบัติทั้งสองอย่างนี้ มีความเหมือนความแตกต่างอย่างไรในการบรรลุธรรม

2.3 ศึกษาวิเคราะห์ข้อปฏิบัติของเสขปฏิปทาในการพัฒนาบุคลากร โดยเลือกองค์กรใดองค์กรหนึ่ง มาเพื่อทำการวิจัย ตามขั้นตอนและวิธีการของงานวิจัย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง กับองค์กรนั้น ๆ

บรรณานุกรม

- พระครูสิริปริยัติโกศล (กุ่มพล). (2564). *การศึกษาวิเคราะห์หลักปาริสุทธิศีล 4 เพื่อป้องกันภัยภิกขุผู้บวชใหม่ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชุมพล สุจิตโต (ชัยกลิ่น). (2560). *ศึกษาการปฏิบัติปณณกปฏิบัติ 3 เพื่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาใน คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 45. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทโธสเถระ. (2546). *วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). (2550). *วิปัสสนาмай เล่ม 1*. นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีไอเอเซ็นเตอร์. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาแปล ชุด 55 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรา ทิพยบุลลีสิทธิ์. (2554). *การศึกษาวิชาและจรรยาในเสขปฏิบัติปาฐะสูตร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมศรี ปทุมสูตร, ปยงค์ วิริยะวิทย์, และอาภรณ์ พุกกะมาน. (2525). *ศึกษาจรรยา 15*. งานวิจัยคณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.